УДК 371.134:372.4

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гарачук Тетяна Володимирівна

аспірант Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Анотація. *В статті розглядаються різні аспекти підготовки та готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. Висвітлені різні думки дослідників щодо особливостей підготовки майбутніх учителів, наводяться різноманітні тлумачення та даються власні визначення даних понять. Формулюються особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах.*

Ключові слова: *підготовка, готовність, підготовка до професійної діяльності, готовність до професійної діяльності, майбутній учитель початкової школи, професійна діяльність, особистість.*

Гарачук Татьяна Владимировна

ОСОБЕННОСТИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. В статье рассматриваются разные аспекты подготовки и готовности будущих учителей начальной школы к профессиональной деятельности. Освещены разные взгляды исследователей относительно особенностей подготовки будущих учителей, приводятся разнообразные толкования и даются собственное определение данных понятий. Формулируются особенности подготовки будущих учителей начальной школы в современных условиях.

Ключевые слова: подготовка, готовность, подготовка к профессиональной деятельности, готовность к профессиональной деятельности, будущий учитель начальной школы, профессиональная деятельность, личность.

Garachuk Tatyana

SPECIAL FEATURES TRAINING FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN MODERN CONDITIONS

Abstract. *The article discusses the various aspects of preparation and readiness future teachers of primary school to professional activity. Outlined different views of researchers the peculiarities future primary school teachers, given different interpretation and given own definition of these concepts. Formulated special features training future primary school teachers in modern conditions.*

Keywords: *preparation, readiness, preparation for professional activity, readiness to professional activity, future primary school teachers, future teachers of primary school, professional activity, personality.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Гострі протиріччя, які охопили державу у зв 'язку з появою ринкових відносин, прискореним розвитком всіх сфер науки, техніки, політики, освіти та культури, входженням України до Європейського освітнього простору зумовили появу нового покоління учнів загальноосвітніх шкіл. Діти відрізняються самостійністю, креативністю, цілеспрямованістю, розвинутими здібностями та бажанням творити. Вони гарно володіють технічними засобами, швидко знаходять необхідну інформацію, вміють обґрунтовувати свою думку та орієнтуватися в середовищі. Отже, виникає потреба у підготовці сучасних педагогічних кадрів у ВНЗ, які здатні «йти у ногу з часом», мислити нестандартно, володіти новітніми технологіями та втілювати теоретичні знання на практиці.

На думку В. Гончарова, розвиток освіти на сучасному етапі має передбачати «формування особистості вчителя, олюднення знання, підготовку творчого фахівця,

який володітиме принципами наукової методології, тобто формування здатності до продуктивно-творчого мислення. Новий учитель стає необхідним для кожної дитини, яка навчається… . Він поєднує в собі найкращі, апробовані досвідом й усталені характеристики вчителювання і водночас несе з собою характеристики на вимогу часу оновлення, зокрема, глобалізації та інформаційної революції» [9, с. 22–23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Означеній проблемі присвячено роботи В. Беспалько, В. Бондаря, О. Дубасенюк, Л. Коваль, О. Комар, Л. Кондрашової, К. Левітана, А. Линенко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін. Роль учителя початкової школи охарактеризовано І. Зязюном, І. Пальшковою, Л. Пєтуховою, І. Підласим, О. Савченко, Н. Скрипченко та ін.; здібності, які притаманні справжньому вчителю обґрунтовано К. Дурай-Новаковою, В. Крутецьким, Н. Кузьміною, З. Курляндом, І. Осадченко, М. Фіцулою та ін.; поняття «підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності» проаналізовано О. Абдулліною, В. Безруковою, М. Євтухом, П. Щербанем, О. Шаповал та ін., а «готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності» – Т. Бережинською, І. Дичківською, В. Моляко, А. Морозом, О. Півнем, Н. Химич, В. Царук та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела знаходимо безліч дефініцій понять «підготовка майбутнього вчителя» та «готовність майбутнього вчителя», проте ніде не зустрічаємо єдиних універсальних тлумачень. Цілком правомірно виникає питання: що таке підготовка? Що таке готовність? Які особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності на сучасному етапі?

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, нашою метою є характеристика особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Довідкова література пояснює поняття «*підготовка»* як «запас знань, отриманий ким-небудь» [7, с. 532], «запас знань, навичок, досвід і т. ін., набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [2, с. 767].

Під підготовкою майбутнього вчителя до професійної діяльності П. Щербанем розтлумачено процес «формування системи загальнопедагогічних знань та умінь, розвиток педагогічного мислення, формування професійних якостей особистості» [8, с. 77]. Науковцем наголошено на обов 'язковій всебічній педагогічній підготовці вчителя, яка охоплює:

– «досконале знання вчителем основних положень педагогічної і психологічної наук;

– чітке уявлення про сутність і закономірності навчально-виховного процесу, взаємозв 'язку навчання, виховання та розвитку особистості на кожному віковому етапі;

– розуміння педагогічної майстерності як комплексу рис учителя;

– вільне володіння методами вивчення особистості школяра, вміння прогнозувати розвиток кожного учня;

– ґрунтовну методичну підготовленість;

– особисту вихованість, тактовність, вимогливість до себе» [8, с. 72–73].

Як зазначено О. Абдуліною, загальнопедагогічна підготовка вчителя до професійної діяльності є:

– цілісним процесом формування в майбутніх учителів системи загальнопедагогічних ЗУН, розвиток їхнього інтересу до педагогічної діяльності, наявністю педагогічного мислення та творчого підходу;

– функціонально-діяльнісною системою, яка забезпечує підготовку до навчально-виховної роботи з дітьми, до реалізації різноманітних функцій учителя та комплексну організацію діяльності студентів у процесі навчання та виховання у ВНЗ педагогічного спрямування;

– ядром в загальній системі професійної підготовки вчителя.

Дослідницею зауважено, що цілісність та системність підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності буде досягнуто, якщо здійснюється єдність принципів й функцій загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів та здійснюється взаємозв 'язок теоретичного та практичного навчання, взаємодія навчально-пізнавальної, навчально-практичної та самостійної практичної діяльності студентів, в процесі якої формується система загальнопедагогічних знань, умінь та

навичок тощо [1, с. 137].

Підготовка до професійної діяльності, на думку В. Безрукової, об'єднує теоретичний та практичний складник. Теоретичну підготовку представлено системою навчальних дисциплін, засвоєння яких забезпечує ефективність виконання професійних функцій, а практичну – частиною професійного досвіду, вираженою в практичних діях, які складають сутність майбутньої професії.

У дисертаційних роботах питання підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності проаналізовано у працях Т. Зорочкіної (педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями початкової школи), Ю. Музики (підготовка майбутніх учителів до формування логічного мислення молодших школярів), О. Філіпп 'євої (підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів) та ін.

Зокрема, Т. Зорочкіною досліджено проблему підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями початкової школи через специфіку підготовки кадрів за кордоном та в нашій країні. Проаналізувавши зміст освіти зарубіжних країн (Німеччини, Великої Британії, Франції, Сполучених Штатів Америки) авторкою запропоновано запозичити певні елементи, з метою покращення якості освіти у вітчизняних ВНЗ. Зокрема:

– використання в навчально-виховному процесі ВНЗ різноманітних інноваційних технологій (інтерактивних, інформаційних тощо);

– удосконалення навчальних планів, посилення практичної підготовки;

– розв'язання проблеми якісного, а не кількісного відбору майбутніх студентів ВНЗ [4, с. 83].

Ю. Музикою, досліджуючи процес підготовки вчителів початкової школи до формування логічного мислення молодших школярів, визначено його «як процес набуття студентами позитивних мотивів, рефлексивних умінь, системи знань, котрі дозволяють продуктивно формувати логічне мислення молодших школярів» [6, с. 56–57]. Складність підготовки майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності, на думку дослідниці, полягає в необхідності оволодіння вчителем-початківцем знань, умінь, навичок з різних галузей діяльності, адже вчитель початкової школи викладає різноманітні дисципліни, на відміну від

учителів-предметників.

Принагідно зауважимо, що підготовка до професійної діяльності є явище багатоаспектне й характеризується як «процес формування системи ЗУН», як «сукупність знань з навчальних дисциплін та практичного досвіду», як «процес навчання та виховання» тощо.

На нашу думку, підготовка майбутнього вчителя до професійної діяльності – це цілеспрямований процес надання та оволодіння знаннями, уміннями й навичками, розвиток педагогічних здібностей та формування педагогічної майстерності для подальшої професійної діяльності.

Розглянувши означені тлумачення, варто перейти до з'ясування суті «готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності» як педагогічного явища, адже відомо, що два поняття є взаємозалежними: «підготовка» – це цілеспрямований процес, а «готовність» – її кінцевий результат.

Словниками трактовано поняття «*готовність»* як «згода зробити що-небудь; стан, при якому все зроблено, все готове для чого-небудь» [7, с. 145], «стан готового; бажання зробити що-небудь» [2, с. 194].

І. Дичківською визначено професійну готовність як «закономірний результат спеціальної підготовки, самовизначення, освіти й самоосвіти, виховання й самовиховання. Це – психічний, активно-дієвий стан особистості, складна її якість, система інтегрованих властивостей» [3, с. 276–277].

Поняття «готовність» дослідницею В. Царук трактовано як специфічний стан особистості, діяльність якої спрямовано на виконання відповідних дій.

О. Півнем, досліджуючи проблему готовності до професійної діяльності, підкреслено, що на сьогодні не існує одностайного визначення поняття. Проаналізувавши літературні джерела, дослідником сформульовано готовність як специфічний стан особистості, впродовж якого відбувається вдалий перехід студента ВНЗ від навчальної до професійної діяльності.

У контексті дослідження зауважимо, що Т. Бережинською охарактеризовано педагогічну готовність вчителя як ціле інтегративне утворення індивіда, яке сприяє безпосередній участі вчителя у підготовці й реалізації будь-якого етапу педагогічної діяльності.

У дисертаційних роботах питання готовості майбутнього вчителя до професійної діяльності проаналізовано у працях Ю. Криворучко (формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів), Ю. Шаповал (педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів) та ін.

Дослідницею Ю. Шаповал здійснено ретроспективний аналіз становлення процесу готовності майбутніх учителів до професійної діяльності, проаналізовано різноманітні теорії та виявлено суттєві розбіжності у визначенні основного поняття. Зауважено, що готовність до професійної діяльності як явище багатоаспектне та багатовимірне має складну структуру і постійно є об'єктом наукових дискусій вітчизняних та зарубіжних учених. Отже, готовність до професійної діяльності інтерпретовано як інтегративну властивість особистості, яка спроможна досягти успіху в професійній діяльності, в результаті фахової підготовки.

Як підкреслено Ю. Криворучко, готовність майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів – «це цілісне стійке особистісне утворення, що дозволяє організувати навчальну діяльність молодших школярів, спрямовану на розвиток їхніх художньо-творчих здібностей» [5, с. 56]. Ґрунтовно проаналізувавши праці вчених, дослідницею зазначено, що професійну підготовку майбутнього вчителя можна розглядати з позицій різних підходів (технологічного, системного тощо); при підготовці майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності важливою є практична складова для втілення набутих знань в практичній діяльності; обов'язковим є використання в навчально-виховному процесі сучасних педагогічних технологій з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів початкової школи та можливостей закладів освіти тощо.

Розглядаючи готовність учителя початкової школи до валеологічного виховання як «складний комплекс духовно-практичних властивостей учителя, які знаходять відповідний розвиток у процесі професійно-педагогічної освіти і можуть бути активно використані з метою зміцнення та збереження здоров'я учнів» [10, с. 55–56], О. Філіпп'євою виокремлено такі складники готовності до:

– «формування валеологічної свідомості учнів;

– організації валеологічної діяльності молодших школярів;

– валеологізації навчально-виховної роботи у початковій школі» [10, с. 56].

Підсумовуючи, сказане вище, варто зазначити, що готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності охарактеризовано або як «особливий психічний стан особистості», або як «результат спеціальної підготовки», або як «результат оволодіння певною діяльністю» тощо.

Щодо індивідуальних якостей педагога, готового до професійної діяльності, то дослідницею Т. Шелест, зауважено, що готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця забезпечується не лише системою, набутих під час навчання, знань та умінь, а й сформованістю професійних якостей та властивостей особистості. Означені професійні якості здатні забезпечити майбутнього спеціаліста здатністю впевнено, творчо, кваліфіковано виконувати свою роботу, а Н. Химич описано духовний та моральний образ майбутнього спеціаліста, фундаментом якого є моральний, інтелектуальний та загальнокультурний потенціал.

У цьому контексті, нами трактовано *готовність майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності* як специфічний стан особистості, наявність сформованих відповідних знань, умінь і навичок; як результат фахової підготовки.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших пошуків у даному напрямку. Специфіка підготовки майбутнього вчителя початкової школи сьогодення передбачає спрямованість на формування:

– здатності вчителя ефективно працювати з інформацією;

– оновлених професійних знань;

– вміння правильно та доцільно застосовувати новітні технології навчання;

– вміння формувати всебічно розвиненого, креативного, мобільного, конкурентоспроможного майбутнього громадянина держави;

– здатності до безперервної самоосвіти, постійного самовдосконалення;

– уміння миттєво пристосовуватися до стрімких суспільно-політичних змін й трансформувати свою діяльність тощо.

Водночас, перераховані аспекти специфіки підготовки майбутнього вчителя початкової школи до професійної діяльності в сучасних умовах потребують доповнення. Отже, перспективу дослідження вбачаємо в подальшій конкретизації

проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи, зокрема – в контексті підготовки майбутнього вчителя початкової школи до роботи з математично здібними учнями.

Список джерел

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : Для пед. спец. высш. учеб. заведений / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Зорочкіна Т. С. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до роботи з обдарованими учнями початкової школи : дис. … кандидата пед., наук : 13.00.04 / Зорочкіна Тетяна Сергіївна. – Ч., 2011. – 380 с.
5. Криворучко Ю. М. Формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів : дис. … кандидата пед., наук : 13.00.04 / Криворучко Юлія Михайлівна. – Ч., 2010. – 247 с.
6. Музика Ю. О. Підготовка майбутніх учителів до формування логічного мислення молодших школярів : дис. … кандидата пед., наук : 13.00.04 / Музика Юлія Олегівна. – О., 2009. – 267 с.
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – 22-е изд. стер. – М. : Рус. яз., 1990. – 921 с.
8. Педагогічна культура вчителя : Навч. посіб. / П.М. Щербань, С.В. Шейко, М.П. Щербань та ін.; За ред. П.М. Щербаня. – К. : Вища шк., 2010. – 167 с.
9. Проблема підготовки нового вчителя : філософія, соціокультурний і педагогічний аспекти / В. Гончаров // Вища освіта України. – 2012. – № 2 (45). – С. 22 – 27.
10. Філіпп 'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів : дис. … кандидата пед., наук : 13.00.04 / Філіпп єва Ольга Анатоліївна. – М., 2007. – 248 с.